

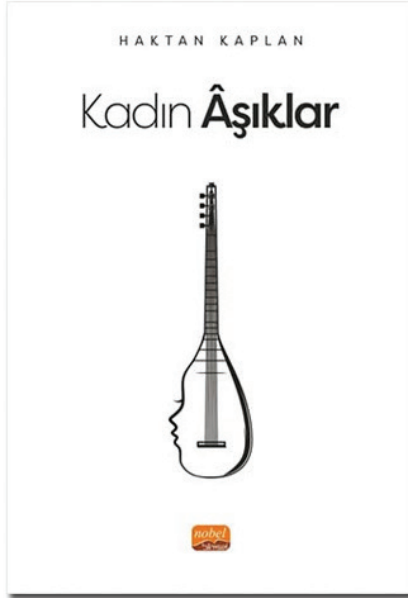
folklor/edebiyat - folklore&literature, 2023; 29(4)-116. Sayı/Issue -Güz/Fall

Kitap Tanıtımı / Book Review

Kaplan, Haktan. (2023). Kadın Âşıklar. Nobel Yayıncılık, Ankara

ISBN: 9786253983789, 987 s.

Miyase Güzel*

* Doktora. Konya NEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Konya-Türkiye/
Konya NEU Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Turkish Language and Literature.
Konya-Turkey.miyaseguzeltr@gmail.com ORCID: 0000-0002-0588-877X

Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan âşıklık geleneği; belirli ve vazgeçilmez ilkeleri olan, nesilden nesle aktararak bugüne kadar varlığını koruyan kadim bir gelenektir. İcracıları olan sanatçılar bu geleneği; kan yoluyla, usta-çırak ilişkisiyle ya da gördükleri bir rüya ile öğrenip eserlerini üretmektedir. Âşıklık geleneğinin temsilcileri olan âşıklar, eserlerini ait olduklarının sosyal yapının inanış ve düşünüş sistemlerini temel alarak üretirler. Bu toplumsal çerçevenin temellerini ise dinî değerler, gelenekler-görenekler, ritüeller, sözlü ve yazılı metinler, ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Bu unsurlara ek olarak âşıkların özel yaşantıları, bireysel duygu ve düşünceleri de eserlerinde konu olmaktadır. Âşıklık geleneğinde en az erkek âşıklar kadar kendinden söz ettiren kadın âşıklar ve onları hakkında kapsamlı bir çalışma Doç. Dr. Haktan KAPLAN tarafından hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Haktan KAPLAN, 1991 yılında Ankara’da dünyaya gelmiştir. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara’da tamamlamıştır. 2009 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanmıştır. Aynı bölümünden 2013 yılında mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra bir yıl Konya Dr. Ali Rıza Bahadır Anadolu İmam Hatip Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmaya başlayarak mesleğine ilk adımını atmıştır. Yazar meslek sevgisini bir yükseköğretim kurumu ile taçlandırmış ve 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde (SÜ-TÖMER) öğretim görevlisi kadrosuna atanmıştır. Yazar bu kadroda hem yabancılara Türkçe öğretimi yapmış hem de 2017-2020 yılları arasında aynı birimde eğitim koordinatörlüğü görevini üstlenmiştir.

Yazar, mesleki donanımını ve tecrübelerini ilerletmeye devam ederek halk edebiyatı ve halk bilimi alanında kendini geliştirmiş, bu alanlara hizmet etmeyi bir misyon olarak görmüştür. 2016 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde; emekli Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA danışmanlığında hazırladığı “Türk Dünyasında Kardeş ve Kardeşlik” başlıklı yüksek lisans tezi ile uzmanlık derecesini almıştır. Yazar, akademik başarısına 2021 yılında “doktor” ünvanını da eklemiştir. Yine aynı üniversite ve enstitü çatısında Prof. Dr. Selçuk PEKER danışmanlığında “Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri” başlıklı doktora tezi mezun olmuş ve doktora derecesini almıştır. Kaplan’ın doktora tezi 2022 yılında Palet yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yazarın ayrıca üç adet kitap bölümü; iki adet ortak yazarla yaptığı akademik kitap çalışmaları bulunmaktadır. Yazarın ulusal ve uluslararası farklı dergilerde on bir adet makalesi bulunmaktadır.

Kaplan’ın âşıklık geleneğine olan ilgisi eski zamanlara dayanmaktadır. Bu durumun bir örneği 2014 yılında yayımladığı bir makalesi olmuştur. 2014 yılında Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi’nde “Âşık Edebiyatı’nda Ercişli Emrah” başlığıyla yayımlanan makalesinde Ercişli Emrah hakkında bilgi vermiş ve şairin âşıklık geleneği dairesindeki yerinden bahsetmiştir. Ayrıca yazarın farklı yıllarda ulusal ve uluslararası sempozyumlarda beş adet bildirisi mevcuttur. Yazar 2021 yılından itibaren Selçuk Üniversitesi Türk Dili Bölümü başkanlığında Öğr. Gör. Dr. olarak çalışmaya başlamış ve halen bu görevini yürütmeye ve akademik çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca yazar, Mart 2023’te üniversitelerarası kurula başvuru yaparak 20.07.2023 tarihinde “doçent” ünvanına layık görülmüştür.

Yazarın bu çalışmaya konu olan eseri “Kadın Âşıklar”; 2023 yılında Mart ayında Nobel yayınları tarafından basılmıştır. Eser toplamda 967 sayfa olup Türk Halk Edebiyatı alanında oldukça önemli bir boşluğu dolduran hacimli bir yapıttır. Yazar bu eserini tüm şehit annelerine ve 06.02.2023 tarihinde gerçekleşen Maraş depreminde yaşamını yitiren tüm kadınlara armağan etmiştir. Eser bir girişten ve altı bölümden oluşmaktadır. Yazar, eserinde faydalı olmasını umarak; “Şahıs Adları, Yer Adları ve Kavramlar Dizini” adıyla üç farklı dizin oluşturmuştur.

Yazar; Karma Araştırma Yöntemleri’nden olan “Yakınsayan Paralel Desen”i kullanmıştır. Bu desen sayesinde çalışması için nicel ve nitel verileri bir araya getirerek bu verileri karşılaştırmış, ilişkilendirmiş ve yorumlamıştır. Yazarın “Amaçsal Sınıflandırma”sı ise “Üçleme” olmuştur. Yazarın araştırmasında elde edilen sonuçlar birbirini doğrular ve destekler niteliktedir.

Eserin giriş bölümünde; Türk kültüründe ve özellikle Türk şiirinde kadının tanımı ve yeri hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, Türk kültüründe ve Türk şiirinde kadının tanımını yaparken; kadının konumunu mitlere, efsanelere, halk hikâyelerine, Göktürk yazıtlarına ve Dede Korkut Kitabı’na kadar indirgemiş ve konuyla ilgili tanımın köklü bir geçmişi olduğunu vurgulamıştır. Türkiye sahasında kadın âşıklar üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir. Bu çalışmalar kitaplar, antolojiler, makaleler-bildiriler, tezler –yüksek lisans ve doktora- olarak sıralanmıştır. Yazar kitaplar bölümünde yedi eserin tanıtımına yer vermiştir. Bu eserler sırayla; İbrahim Davutoğlu “Kadirlili Şaire Fatma Behice Batur’un Hayatı ve Şiirleri (1983-Erciyes Yayınları)”, Şükrü Günbulut “N’Olaydım, N’Olaydım (2002-Berfin Yayınları)”, Aysun Çobanoğlu “Âşık Sarıcakız Hayatı, Sanatı ve Şiirleri (2006-Ürün Yayınları)”, Bülent Akın “Dost Meryem Hayatı, Sanatı ve Şiirleri (2010-Horasan Yayınları)”, Bülent Akın “Diyarbakırlı Bir Halk Şairi Âşık Mah Turna (2017-Yol Yayınları)”, İbrahim Bahadır “Alevi-Bektaşî Kadın Dervişler (2004-Köln: Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü)” ve son olarak Behiye Köksel “20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar (2012-Akçağ Yayınları)” olmuştur.

Antolojiler bölümünde; Taha Ay (1934-83 kadın âşık), Fazıl Yenisey (1946-20 kadın âşık), Mehmet Yardımcı (1983-2 kadın âşık), Şükrü Elçin (1988- 1 kadın âşık), Emir Kalkan (199-5 kadın âşık), Feyzi Halıcı (1992-6 kadın âşık), İsmail Özmen (1995-1998- 22 kadın âşık), Veli Aslan (1997-4 kadın âşık), Saim Sakaoğlu-Zekeriya Karadavut (1998-2 kadın âşık), Müslüm Kabadayı (2002-2 kadın âşık), Âşık İhsanî (2002-9 kadın âşık), Mehmet Yardımcı (2004-2 kadın âşık), Mansur Ekmekçi (2006-4 kadın âşık), İrfan Nasrattınoğlu (2006-1 kadın âşık), Fatma Ahsen Turan (ed. 2011-23 kadın âşık) bulunmaktadır.

Makaleler bölümünde otuz beş adet makaleye yer verilmiştir. Makaleler yazarların soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Yazar, okuyucu merakta bırakmamak için makalelerin APA sistemine göre künyesini vermiş ve her makalenin altına içeriğini anlatan notlar bırakmıştır. Bu makale sahiplerinde öne çıkan isimler; Işıl, Altun, Erman Artun, İbrahim Aslanoğlu, Doğan Kaya ve Vahit Lütfi Salcı olmuştur. Doç. Dr. Haktan Kaplan, 1996 yılında Erman Artun tarafından kaleme alınan “Adanalı Âşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı” isimli yazının önemine özellikle değinmiştir. Bu çalışmada Durdu Kozalak’a ait iki destan da makaleye konu olmuştur.

Tezler bölümünde doktora ve yüksek lisans tezleri olmak üzere iki başlık açılmıştır. Yazar, makale bölümünde olduğu gibi burada da tezlerin künyelerini vererek içeriği hakkında açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgiler vermiştir. Tezlerin fiziksel tanıtımlarını yapmış ve içerikleri sıkıştırılmış hâlde anlaşılır bir şekilde anlatmıştır. Sevilay Çınar tarafından 2008 yılında bir doktora tezi hazırlanmıştır. Tezin adı “Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye’de Kadın Âşıklar” olup tezde dokuz kadın âşık değerlendirilmiştir. Bu kadın âşıklar mahlasları ile birlikte doktora tezine dâhil edilmiştir. Yazar kadın âşıkların adını ve mahlasını vererek, tezin müzik konulu olduğunu, âşıklık geleneğinin ve kadın âşıkların müzik bilim dalı bakış açısıyla değerlendirildiğini kaydetmiştir. Yüksek lisans tezleri başlığında beş adet yüksek lisans künyesi verilmiştir. Bu isimler Naciye Yıldız, Hülya Şenkul Sağlam, Mustafa Özağaç, Bülent Akın ve Reşit Akay Yalınç olmuştur. Naciye Yıldız’a ait olan ve 1987 yılında hazırlanan tez “Mutasavvıf Türk Kadın Şairleri Üzerine Bir Araştırma” adına sahiptir. Yıldız’ın bu çalışması bir biyografik araştırma olup kadın âşıkların doğum ve ölüm tarihleri dikkate alınarak bir tasnif yapılmıştır.

Hülya Sağlam Şenkul’un tezi de tıpkı Naciye Yıldız’ın araştırması gibi kadın âşıkların ölüm ve doğum tarihleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Tez 2007 yılına ait olup teze “Alevi Bektaşî Kültüründe Kadın” adı verilmiştir.

Antoloji bölümünde en hacimli eserlerin başında ise 1983 yılında İlkin Manya tarafından hazırlanan “Halk Şiirinde Ana Sesi Kadın Ozanlar Antolojisi” isimli eserdir. Eserde 50 kadın âşiğa yer verilmiştir. Diğer önemli bir eser ise Müjgân Cunbur’a aittir. Cunbur 2011 yılında “Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri” adını verdiği eserinde 234 adet kadın âşıktan bahsetmektedir. Ezeli Doğanay 2003 yılında “Kızılbaş Kadın Şairler” başlıklı eserinde 196 kadın âşiğin adını anmıştır. Doğan Kaya’nın 2009 yılında beş ciltlik “Sivas Halk Şairleri” adlı eserinde 62 kadın âşık bulunmaktadır. Son olarak 2014 yılında Fatma Ahsen Turan-Reyhan Gökben Saluk-Özlem Ünal Ünalın ortaklığında hazırlanan “Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar” adlı eserde toplam 280 kadın âşık hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin birinci bölümünde “Kadın Âşıklar Üzerine Birtakım Tespitler ve Değerlendirmeler” başlığı verilmiştir. Bu başlık içerisinde kadın âşıkların karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulmuştur. Yazara göre kadın âşıkların karşılaştığı sorular ne yazık ki toplumsal bir sorun olup onların baskı altında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu’da kadının eğitim imkânlarının kısıtlanması, ayı zamanda onun saz çalıp şiir söylemesini de olumsuz yönde etkilenmiştir. Toplumsal baskılar, kadınların ve özellikle kadın âşıkların saz çalmasını veya saz çalmayı öğrenmesini engellemiştir. Yazar bu sorunlara karşı olan duyarlı davranışlarıyla, okuyucuların merakını gidermek için kadın âşıklardan örnekler vermiştir. Örneğin, “Necla Tezerdi (Âşık Mihrumah 20.yy.), Fatma Üzümlü (Âşık Fatma 20.yy.), Yeter Yıldırım (Yeter Ana 20.yy.), Pakize Altan (Didarî 20.yy.), Sürmelican Kaya (Âşık Sürmelican 20.yy) ve Elif Kambur (Kul Elif 20.yy) isimli/mahlaslı kadın âşıklar toplumsal normların onlara yüklediği kısıtlayıcı anlamlar nedeniyle sanatlarını icra etmekte zorlanan kadın âşıklar olmuştur. Bu olumsuz akislerin aksine ailelerinden ve sosyal çevrelerinden olumlu destekler alan kadın âşıklar da bulunmaktadır. Bu kadın âşıklar arasında “Ayşe Çağlayan (Âşık Çağlayan 20.yy), İpek Bayrak (Âşık İpek 20.yy), Hülya Yıldırım (Ozan Şahinî 20.yy), Sakine Işık (Âşık Sakinî 20.yy) ve Hatice Altuk Keşoğlu (Selvinaz 20. yy), Kevser Ezgili (Ezgili Kevser 20.yy)” gibi isimler yer almaktadır.

Kadın âşıkların karşılaştıkları sorunlar saptandıktan sonra Alevi-Bektaşî geleneği çerçevesinde kadın âşıklar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerden sonra yazar tarafından estetik bir geçiş yapılmıştır. Bugün de yerini ve önemini korumaya devam eden âşıklık geleneği çerçevesinde kadın âşıklar hakkında hassas bir değerlendirme sunulmuştur. Bu değerlendirmeler âşık geleneği içerisinde aynı potada eriyen, her âşık adayının en az iki tanesine sahip olması beklenen ritüellerden olan; irticalen şiir söyleme, mahlas alma, saz çalmaya başlama, rüya görme ve bade içme, usta-çırak geleneği hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin ikinci bölümünden altıncı bölümüne kadar Türkiye sahasında kadın âşıklar ele alınmıştır. Kadın âşıkların adı/mahlası her bölümde alfabetik sıralama ile düzenlenmiştir. Bu alfabetik sıralama şeklinde toplam 272 adet kadın âşiğa yer verilmiştir. Bu kadın âşıklar hakkında verilen bilgiler; bizzat yazar tarafındanilmekilmek işlenmiştir. Yazar, kadın âşıkların; yaşadığı yüzyılları, doğup büyüdüğü sosyal-kültürel çevreleri doğrudan kadın âşıkların eserlerini inceleyerek ortaya çıkarmıştır. Yazar bununla yetinmemiş ayrıca saptadığı bilgileri de yazılı kaynaklardan teyit ederek bilim dünyasına sunmuştur.

Eserin ikinci bölümünden itibaren 16-20. yüzyıllar arasında yaşayan kadın âşıklara yer verilmiştir. Yazara göre 15. yüzyıla kadar hiçbir kadın âşığın adının zikredilmemesinin sebebi; kadın âşık yetişmemesi değildir. Aksine yetişmiş fakat sosyo-kültürel sebeplerden dolayı kadınların ve dolayısıyla kadın âşıkların geri planda tutulması, yok sayılması ve doğal olarak bu kadın âşıkların sözlü ve yazılı kaynaklara yansımamış olmasıdır.

Eserin ikinci bölümüne “16. Yüzyılda Kadın Âşıklar” adı verilmiştir. Bu bölümde bey kadın âşık yer almaktadır. Yazar, divan edebiyatının zirvede olduğu bu dönemde, âşık edebiyatının da en az divan edebiyatı kadar popüler olduğunu ve bu dönemde âşıklık sanatının önemli temsilcilerinin yetiştiğini özellikle vurgulamıştır. Yazar, bu yüzyılın aynı zamanda kadın âşıklar için önemli bir dönüm noktası olduğunu, bu kadın âşıkları özellikle divan edebiyatından etkilendiğini ve nefes ile ağıt türlerinden ürünleri olduklarını ifade etmiştir. (Kaplan, 2023: 27). Bu dönemde yetişen ve adını bugüne kadar duyurmayı başaran kadın âşıklar; Gülşad, Hüsnîye Bacı, Samıtlı Hörü, Seher Abdal ve Zaife Hatun olmuştur. Bu yüzyılda dikkat çeken mahlaslar ise “Bacı ve Abdal” mahlaslarıdır.

16. yüzyıla ait bir kadın âşık olan Hüsnîye Bacı'nın Abdal Musa'nın kız kardeşi olduğu düşünülmekte ve kendisinin Alevi-Bektaşî şairleri arasında yer aldığı bilinmektedir. Hüsnîye Bacı'ya ait birinci nefesten bir bölüm aşağıdaki gibidir:

(...) Abdal Musa derler pirimin ismi

Ateşe girince yanmadı cismi

Niyaz eder dermeti Hüsnî

Eşiğin bekleyen cana aşk olsun (Kaplan, 2023: 30).

Hüsnîye Bacı'nın nefeslerinde içten ve coşkulu bir anlatım mevcuttur. Yukarıdaki dizelerinde ustasının Abdal Musa olduğunu ve mahlasının da “Hüsnî” olduğunu ifade etmiştir.

Eserin üçüncü bölümüne “17. Yüzyılda Kadın Âşıklar” adı verilmiştir. Bu bölümde iki kadın âşık bulunmaktadır. Yazar 17. yüzyılı âşık şiirinin en parlak dönemlerinden biri

olduğunu ifade eder. Bu dönemde pek çok âşık yetişir ve bu âşıklar kendisinden sonraki adaylara rehberlik yapar. Yazar, bu yüzyılın en önemli temsilcisinin Karacaoğlan olduğunu, Karacaoğlan'ın tek başına âşık edebiyatının temsilcisi konumunda olduğunu yazmıştır. Ancak yazarın dikkat çektiği en önemli nokta; bu yüzyılda kadın âşıklarının sayısının 16. yüzyıldaki kadın âşık sayısına göre daha az olduğudur.

Tespit edilen ve eserde yer alan iki kadın âşık Afife Sultan ve Sanem Bacı'dır. İddialara göre Afife Sultan sarayda yetişmiş, Sanem Bacı ise Pir Sultan Abdal'ın kızıdır. Bu iki kadın âşığın şiirlerinde de 16. yüzyıldaki tema olan dini-tasavvufi anlayış etrafında kanonikleşme mevcuttur. Bu yüzyılda dikkat çeken mahlaslar "Sultan ve Bacı" mahlaslarıdır.

17. yüzyıla ait bir kadın âşık olan Sanem Bacı'nın Evliya Çelebi tarafından "Serezli Pir Sultan" olarak bilindiği ve Pir Sultan Abdal'ın kızı olduğu düşünülmektedir. Sanem Bacı'ya ait birinci şiirden bir bölüm aşağıdaki gibidir:

(...) Pir Sultan kızıldım ben de Banaz'da

Kanlı yaş akıttım baharda yazda

Dedemi astılar kanlı Sivas'ta

Darağacı ağlar Pir Sultan deyü (...) (Kaplan, 2023: 54).

Eserin dördüncü bölümüne "18. Yüzyılda Kadın Âşıklar" adı verilmiştir. Bu bölümde dört kadın âşığa yer verilmiştir. Yazar, bu bölümde de bir önceki yüzyıllarla bir karşılaştırma yaparak, önceki dönemlerin ve yeni dönemin arasındaki geleneğe olan ilgiyi ve geleneğin hangi seviyede olduğunu açıklamıştır. Böylece okuyucuların dönemler arasındaki âşık geleneği hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olmuştur. Bu yüzyılda 16. ve 17. yüzyıllara göre güçlü âşıklar yetişmemiştir. Bu yüzyılda özellikle "destan" türü etrafında bir birlik olmuş; bunun sebebi ise Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve yapılan fetihler ile devlete olan bağlılığın dile getirilmesi ihtiyacı gösterilmiştir. Yazara göre bu yüzyıl, kadın âşıklar için bir duraklama dönemidir. Ancak yine de bu dönemde şiirlerde "aşk-sevgi" temalarının izlerini görmek mümkündür. Bu dönemin temsilcileri olan kadın âşıklar ise "Balasan, Güzide Ana, Rabia Bacı ve Şah Sultan" olmuştur. Bu yüzyılda dikkat çeken mahlaslar "Ana, Bacı ve Sultan" mahlaslarıdır.

18. yüzyıla ait bir kadın âşık olan Balasan/Dertli Balasan, Genceli bir keşişin kızıdır. Âşık, şiirlerinde sade bir dil ve 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. Dertli Balasan'a ait birinci şiirden bir bölüm aşağıdaki gibidir:

(...) Dertli Balasan'ım ircam bu sizden

Bir şule götürün candaki közden

Salın civarına görün ki tezden

Salığım alıp da bulacak mı yâr (Kaplan, 2023: 59).

Eserin beşinci bölümüne "19. Yüzyılda Kadın Âşıklar" adı verilmiştir. Bu bölümde 59 kadın âşığa yer verilmiştir. Yazar, bu yüzyılda Türk saz şiirinin tıpkı 17. yüzyılda olduğu gibi parlak bir dönem geçirdiğini ifade etmiştir. Bunun sebebi ise yazılı kaynaklar aracılığıyla bazı âşıkların şiirlerinin yazıya geçirilmesi olarak gösterilmiştir. Bu yüzyılda kadın âşıklar

arasında aşk, sevgi, Bektaşilik ve tasavvuf temaları yaygın olarak şiirlerde kullanılmıştır. Bu yüzyıldaki kadın âşıkların isimlerine isnat edilen mahlaslar oldukça zengindir. Örneğin “Sultan, Nine, Bacı, Ana, Hanım, Öksüz ve Abla” mahlasları yaygındır. Coğrafi nitelik taşıyan kadın âşıklar ise “Çukurovalı Ayşe Bacı, Konyalı Emine, Kamanlı Âşık Emine Bacı” olmuştur. Bu dönemde artık kadın âşıklar hem kendi isimlerini kullanmakta cesaretli hem de isimlerine başka yüklemeler yapacak kadar cesurlardır. 19. yüzyılda tespit edilen kadın âşıkların isimleri şu şekildedir:

Adile Sultan, Alihan Nine, Arife Bacı, Âşık Adile, Âşık Dudu, Âşık Peri, Ate Sultan, Bânû, Besime Bacı, Büryan Ana, Cennet Başpınar, Çukurovalı Ayşe Bacı, Döne Sert, Emine, Konyalı Emine, Emine Beyza Bacı, Esmâ Sultan, Fadime, Fatma Bacı, Fatma Kâmile Hanım, Fatma Bacı, Gülbahar Atakan, Gülsüm Bacı, Hatice Bacı, Hacı Ayşe Hanım, Hasibe Mâide, Hasibe Ramazanoğlu, Hatice, Hatice Nakiyye Hanım, Havva Bacı, Hayriye Bacı, Hürmüz Hanım, Hüsne Bacı, İhsan Raif Hanım, İkbâl Bacı, Kamanlı Âşık Emine Bacı, Hacik Kız, Lütfiye Bacı, Maşşâh Hanım, Meryem Bacı, Münire Bacı, Naciye Bacı, Nafia Hanım, Nazlı Gelin, Neslihan Bacı, Öksüz Zeynep Bacı, Sakine Bacı, Sinem Kız, Sünbüle Kadın, Şehribanu Bacı, Şeref Bacı, Şirin Bacı, Şöhret Abla, Tevhîde Hanım ve Zehra Bacı.

19. yüzyılda yaşamış bir kadın âşık olan Esmâ Sultan, kaynaklara göre Âşık Ummanî'nin kızıdır. Farklı âşıklarla atışmalar yaptığı bilgisi mevcuttur. Esmâ Sultan'a ait bir şiirden bölüm aşağıdaki gibidir:

(...) *Çok yalvardım ricam geçmez*

Ağlamaktan didem seçmez

Esmâ Sultan senden geçmez

Efendim tez gel bana (Kaplan, 2023:139).

Eserin altıncı bölümü kadın âşıkların çok yoğun olarak işlendiği bölüm olmuştur. Bu bölüme “20. Yüzyılda Kadın Âşıklar” adı verilmiştir. Bu yüzyıla ait önemli diğer detay, kadın âşıkların biyografilerinin oldukça geniş ve donanımlı olmasıdır. Kadın âşıkların doğdu yerler, anne-baba adı yaşadıkları coğrafyalar vb. bilgilerin hepsi mevcuttur. Bu bölümde 202 kadın âşık bulunmaktadır. Yazara göre bu yüzyılda âşıklık geleneği eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise; Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan değişimler olmuştur. (Kaplan, 2023: 235). Ancak millî duyuş ve inanışlara verilen önem sayesinde âşıklık geleneği diğer taraftan tekrar bir ivme kazanmaya başlamıştır.

Yazara göre 20. yüzyıl kadın âşıklar için zirve noktasıdır. Kadın âşıklar 19. yüzyıldaki öncü kadın âşiklerden güç ve ilham alarak daha cesur olmuş, erkek âşıklar kadar varlıklarını göstermiştir. Yazara göre bu dönemin önemli kadın âşıkları arasında “Nevcihan Özmerih, Sarıcakız, Döne Sultan, şah Turna, Âşık Nurşah, Ayşe Çağlayan, Elif Kambur (Kul Elif), Fatma Behice Batur, Hasibe Hatun, Meryem Özdemir (Dost Meryem), Selime Yaşar (Âşık Mah Turna)” gibi isimler yer almaktadır.

20. yüzyılda kadın âşıkların kullandığı mahlasların içeriği ve hacmi en geniş noktaya ulaşmıştır. Kullanılan mahlaslar arasında “Dertli, Âşık, Kul, Ak, Bacı, Biber, Mahremî, Hatun,

Sefil, Hacı, Ana, Dost, Nevruz, Türkmen, Ozan” mahlasları bulunmaktadır. Bu yüzyılda dikkat çeken diğer bir unsur ise kadı âşıkların adını ve soyadını kullanarak şiir yazmalarıdır. Bir önceki dönemlerin özellikle 16. ve 17. yüzyılların kasvetli ve tutucu havası kalkmış, artık kadın âşıklar adı-soyadı ile ürün koyabilecek sosyal ve kültürel ortamı bulabilmiştir.

Örneğin “Adeviye Özertürk, Arife Doğan, Ayşe Çağlayan, Bahar Yıldırım, Cemile Arıbaş, Döndü Doğan, Emine Şener, Fadime Yılmaz, Fatma Oflaz, Feride Bektaş, Güler Bedel, Gülseren Alkan, Hafize Fidan, Hatice Ayaz, Hayriye Şahin, Kevser Ezgili, Meryem Özdemir, Nazan Doğan, Özlem Olgaç, Perihan Polat, Rabia Barış, Satı Tunç, Semiha Sert, Şah Senem Aktaş, Ümran Altan, Yeter Yıldırım, Zehra Kayacık ve Zülbiye Kutlu bu isimlerden bazılarıdır. Aynı yüzyılda yaşadığı coğrafyaya ismiyle atıf yapan kadın âşık Gürcü Doğan, sadece ismini kullanan Sevdanur ve millet adına atıf yapan Türkmen kızı da dönemin önde gelen kadın âşıkları arasındadır.

20. yüzyıla ait bir kadın âşık olan Yeter Yıldırım/Yeter Ana, 1922 yılında Sivas’ta doğmuştur. Baba adı Ali, ana adı Fadime’dir. Dokuz çocuğu olan Yeter Ana’nın kendisi gibi âşık olan Nurettin (Kara Nurettin) ve Servet Emanetî ve Gülhanım adlı üç çocuğu vardır. Bu yüzyılda gelenek, bir önceki yüzyıllara göre önemini kaybetse de kan yoluyla geleneğin aktarımı devam etmiştir.

Yeter Ana’ya ait olan bir şiirden bölüm aşağıdaki gibidir:

(...) *Yeter Ana der ki gün böyle geçti*

Perişan insanlar yararı açtı

Doğurduğum evlat bırakıp kçatı

Yârimi de benden aldı yoksulluk (Kaplan, 2023: 897).

Yazar eserin hazırlanmasında toplam 384 adet yazılı kaynaktan, 21 adet elektronik kaynaktan yararlanmıştır. Elektronik kaynakların erişim tarihleri de eserde mevcuttur. Yazarın kullandığı yazılı kaynaklardan öne çıkanlardan bazı isimler; “Erman Artun, İbrahim Aslanoğlu, Nihad Sami Banarlı, Ezgi Bolçay, Emine Çakır, İsmail Hâmi Danişmend, Saadettin Nüzhet Ergün, Abdülbâki Gölpinarlı, Sabire Güler, Doğan Kaya, İsmail Özmen, Vahit Lütfi Salcı, Reyhan Gökben Saluk, Beydoğdu Turan” olmuştur. Yazarın yararlandığı kaynaklarda öne çıkan temalar özellikle; Türkiye dışındaki Türk dünyası âşıklık geleneği ve Alevî-Bektaşî kültürü âşıklık geleneği olmuştur. Yazar, bu iki önemli gelenek dairesinin âşıklık sanatında önemli bir yer olduğunu sıklıkla vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

KAPLAN, HAKTAN. (2023). KADIN ÂŞIKLAR. NOBEL YAYINCILIK, ANKARA.

ULUSLARARASI
KIBRIS
ÜNİVERSİTESİ
CYPRUS
INTERNATIONAL
UNIVERSITY

LEFKOŞA/K.K.T.C 0392 671 11 11
www.ciu.edu.tr